

minachtend uit over sommige politieagenten en de cipiers. Daarop werd hij bij wijze van tuchtmaatregel zeven dagen in een isoleercel opgesloten. Zijn haar werd afgeschoren.

Om te bepalen of dit gedwongen kaalscheren een vernederende behandeling vormde die niet toelaatbaar was onder artikel 3 EVRM, maakte het Hof in de eerste plaats de vergelijking met andere maatregelen die de waardigheid van de gevangenen kunnen aantasten, zoals de *stripsearch* en het gebruik van handboeien. Het besloot dat een typisch kenmerk van het kaalscheren was dat het een gedwongen verandering van iemands uiterlijk bewerkstelligde, wat zeer waarschijnlijk een gevoel van minderwaardigheid veroorzaakte. Bovendien bleef een zichtbaar teken van de behandeling die hij ondergaan had gedurende enige tijd bestaan. Het Hof besloot dan ook dat het gedwongen afscheren van het haar van gevangenen in principe als vernederende behandeling te kwalificeren is, dit is een handeling die als gevolg kan hebben dat hun menselijke waardigheid gereduceerd wordt, of dat gevoelens van minderwaardigheid opgewekt worden die hen kunnen vernederen.

Restte de vraag of de minimumdrempel van ernst bereikt was om van een onmenselijke behandeling in de zin van artikel 3 EVRM te gewagen. Volgens het Hof in Straatsburg was dat het geval in de concrete zaak: er was geen juridische basis noch geldige verantwoording voor; door het arbitraire bestraffend karakter ervan werd het zeer

waarschijnlijk door Yankov gepercipieerd als bedoeld om hem te vernederen; die perceptie over de bedoeling hem te vernederen moet nog versterkt zijn door het feit dat zijn hoofd kaalgeschoren werd in de context van een straf die hem opgelegd was voor kritische en beledigende opmerkingen over cipiers; en de 55-jarige Yankov verscheen negen dagen later op een openbare terechtzitting.

De specifieke omstandigheden van de zaak zijn zeer belangrijk: niet elk gedwongen kaalscheren valt dus onder artikel 3 EVRM. Van doorslaggevend belang in deze zaak is geweest dat de betrokkene kaalgeschoren werd in het kader van een bestraffing wegens kritische en beledigende opmerkingen over gevangenisbewaarders. Het Hof maakte in deze zaak ook duidelijk dat in het licht van de bijzondere kwetsbaarheid van voorgehechten, de bestraffing voor beweerdelijke valse beschuldigingen over de gevangenisomstandigheden en de daden van de gevangenisautoriteiten, een bijzonder stevige verantwoording behoeven om als noodzakelijk in een democratische samenleving beschouwd te kunnen worden. Bij gebreke van dergelijke verantwoording, en omdat die opmerkingen niet publiek gemaakt waren, besloot het Hof ook tot een schending van het recht op vrijheid van meningsuiting (zie ook het artikel 'Europees Hof neemt expressievrijheid in de gevangenis in bescherming').

Wouter Vandenhole
Post-doctoraal onderzoeker Onderzoeksfonds KU Leuven, Instituut voor de rechten van de mens

Europees Hof neemt expressievrijheid in de gevangenis in bescherming

(Hof Mensenrechten 11 december 2003, Yankov t. Bulgarije, via www.echr.coe.int)

Dat ook een gevangene of voorlopig gehechte aanspraak maakt op de vrijheid van meningsuiting is (nogmaals) duidelijk gebleken in een recent arrest van het Europees Mensenrechtshof in de zaak Yankov tegen Bulgarije. In de cel van Yankov was een manuscript aangetroffen dat was bestemd voor publicatie van een boek over zijn rechtszaak en diens povere behandeling in de gevangenis. Omdat de gevangenisdirectie sommige passages als lasterlijk beschouwde werd Yankov één week in een isoleercel opgesloten, nadat hij eerst kaal werd geschoren. Volgens het Europees Hof maakte deze overheidsinmenging zowel inbreuk op artikel 3 EVRM (verbod van foltering) als van artikel 10 EVRM (vrijheid van meningsuiting).

In deze zaak klaagde de verzoeker in Straatsburg de schending aan van verschillende EVRM-rechten naar aanleiding van diens behandeling in de gevangenis tijdens

zijn voorlopige hechtenis in de periode van maart 1996 tot juli 1998. Yankov, een directeur van een investeringsmaatschappij en financiële holding, tevens academicus, werd eind 1998 in eerste aanleg veroordeeld tot vijf jaar gevangenisstraf wegens illegale financiële transacties. In essentie bekloeg Yankov zich in Straatsburg over het feit dat hij aan een vernederende behandeling werd onderworpen en beperkt werd in zijn expressievrijheid naar aanleiding van het feit dat in zijn cel een manuscript van zijn hand was aangetroffen. Het manuscript was bestemd voor publicatie van een boek dat hij wilde publiceren over zijn rechtszaak en behandeling in de gevangenis. Omdat de gevangenisdirectie sommige passages als lasterlijk beschouwde voor zowel leden van het gevangenispersoneel als voor bepaalde leden van de magistratuur en het ministerie van Justitie, werd Yankov gesanctioneerd met één week opsluiting in een isoleercel, nadat hij eerst kaal werd geschoren.

Het Hof volstaat evenwel niet met deze vaststelling van de schending van artikel 3 EVRM en komt ook tot de slotsom dat er sprake is van schending van artikel 10 EVRM. Het Hof vertrekt van de bekende basisprincipes inzake expressievrijheid, specifiek benadrukkend dat *"in a democratic society individuals are entitled to comment on and criticise the administration of justice and the officials involved in it. Limits of acceptable criticism in respect of civil servants exercising their powers may admittedly in some circumstances be wider than in relation to private individuals"*. Anderzijds is het niet zo dat ambtenaren in dezelfde mate bloot staan aan kritiek zoals politici. In elk geval moeten ambtenaren aanspraak kunnen maken op het vertrouwen van het publiek *"in conditions free of undue perturbation if they are to be successful in their tasks and it may therefore prove necessary to protect them from offensive, abusive or defamatory attacks on duty"* (par. 129).

Het Hof is van oordeel dat de kritiek die in het manuscript van Yankov werd geformuleerd in hoofdzaak is terug te brengen op de aantijgingen dat het eten in de gevangenis onvoldoende en van slechte kwaliteit was, dat het gevangenispersoneel zich brutaal gedroeg en dat het proces dat tegen hem gevoerd werd onrechtvaardig was en onwettelijk. Het Hof benadrukt dat *"having regard to the particular vulnerability of persons in custody, (...) the punishment of prisoners for having made allegedly false accusations concerning conditions of detention and acts of the penitentiary authorities requires particularly solid justification in order to be considered "necessary in a democratic society"*. Voor wat enkele meer concrete aantijgingen betreft die in het manuscript waren geuit in verband met min of meer identificeerbare personen (gevangenisbewakers, een officier van politie, leden van parket en de onderzoeksrechter) erkent het Hof dat *"these statements were undoubtedly insulting"*, maar *"they were far from being grossly offensive"* (par. 137).

Het Hof beklemtoont de context waarin deze standpunten en kritiek zijn geformuleerd en is van oordeel dat daarom de gevangenisdirectie zich terughoudender had moeten opstellen in haar reactie. Duidelijk is ook dat het Hof zich niet akkoord kan verklaren met de bestraffing van Yankov *"for having written down his own thoughts in a private manuscript which, apparently, he had not shown to anyone at the time it was seized. He had neither "uttered" nor "disseminated" any offensive or defamatory statements. In particular, there was no allegation that the applicant had circulated the text among the other detainees"*. Het Hof

wijst erop dat de bestraffing van Yankov hierdoor ook mogelijk een schending oplevert van artikel 8 (recht op privacy) en artikel 9 (vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst), maar beperkt zich uiteindelijk toch tot de toetsing aan artikel 10 EVRM, omdat Yankov blijkbaar op het punt stond om het manuscript aan zijn advocaat te geven en dus van plan was om het te verspreiden en aan derden beschikbaar te stellen. Toch houdt het Hof er bij de beoordeling van de evenredigheidstoets er wel degelijk rekening mee dat het manuscript niet openbaar is gemaakt, dat het overigens ook nog niet afgewerkt en klaar was voor publicatie en er geen onmiddellijk gevaar was dat het zou openbaar worden gemaakt en verspreid worden.

Het Hof komt tot de conclusie dat er een schending is van artikel 10 EVRM, rekening houdend onder andere met volgende overweging: *"While the members of the prison administration who saw the applicant's manuscript after its seizure must have felt personally insulted by certain remarks which concerned them, it is difficult to accept that that was a sufficient reason to punish the applicant in response. Civil servants have a duty to exercise their powers by reference to professional considerations only, without being unduly influenced by personal feelings. The need to ensure that civil servants enjoy public confidence in conditions free of undue perturbation can justify an interference with the freedom of expression only where there is a real threat in this respect. The applicant's manuscript obviously did not pose such a threat"*. Het Hof formuleert zijn eindbeoordeling als volgt: *"By punishing the applicant, a prisoner, with seven days' confinement in a disciplinary cell for having included moderately offensive remarks in a private manuscript critical of the justice system, which had not been circulated amongst the detainees, the authorities have overstepped their margin of appreciation"*. De overheidsinmenging in de expressievrijheid van de eiser kan daarom niet gelegitimeerd worden als *"noodzakelijk in een democratische samenleving"*, reden waarom er een schending is van artikel 10 EVRM.

Naast de schending van artikel 3 en artikel 10 EVRM stelde het Hof overigens ook nog de schending vast van artikel 13 EVRM (recht op daadwerkelijk rechtsmiddel), in combinatie met artikel 3 en 10, alsook een inbreuk op artikel 5 § 3, 5 § 4, 5 § 5 (diverse aspecten betreffende het recht op vrijheid en veiligheid) en artikel 6 § 1 EVRM (recht op eerlijk proces, redelijke termijn).

Prof. Dr. Dirk Voorhoof
Universiteit Gent